

N:o 168.

Af herr **N. Persson** i Vadensjö, *om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om utfärdande af vissa föreskrifter i afseende å patronatsrättens utöfvande i patronella pastorat.*

I de tider, då hela pastoratsområden lydde under något der beläget herresäte, var det med då rådande föreställningssätt fullt öfverensstämmande, att godsegaren utöfvade kallelserätt vid tillsättande af pastor. Jorden tillhörde godsegaren; sockenboarne voro i allmänhet hans underlydande; ingen annan än han kunde uppbygga kyrkan och för framtiden anslå nödig jord för densammas underhåll och behöfliga utvidgning. Der under sådant förhållande patronatsrätt söktes, blef den äfven af regenterna lemnad. Så fortgick det under århundraden, och ingen klagade deröfver. Men i den mån egovärderna för herremännen förminskades, ja, ofta inskränktes till en blott besittning af ett och annat hundra tunnland omkring den gamla herregården, och flera bland herremännen dels visade sig försumlige i vård och underhåll af kyrkorna, dels vid valet af kyrkoherdar togo mera hänsyn till egna tycken, än till församlingsboarnes behof af dugliga och äfven med provinsförhållandena bekanta prestmän, uppkom och utvecklade sig allt mer ett missnöje med det från medeltiden bibehållna kyrkopatronatet, som lade i en mans vård att, utan afseende på andras råd eller önskningsar, kalla hvem honom för godt syntes till församlingens kyrkoherde. Detta missnöje har visserligen på en eller annan ort kunnat

minskas genom den omsorg i val af kyrkoherde, som utmärkt den ene eller andre kyrkopatronen, men farhågorna för, att denna omsorg skulle kunna vika för en icke alldeles ovanlig godtycklighet vid utöfvande af kyrkopatronatet, hafva icke derigenom kunnat öfvervinnas. Härtill komma äfven flera andra församlingsbekymmer, som i faktiska förhållanden finna ett berättigande.

Som ofvan är nämndt, är kyrkopatronat i regeln fästadt vid ett och annat herresäte, som under tidernas lopp blifvit så till jordaområde förminskadt, att det för egaren medför ekonomiska betänkligheter, för att icke säga hinder, att utföra en behöflig ny kyrkobyggnad, eller att utvidga och underhålla kyrkan på ett sätt, som motsvarar folkökningen inom församlingen och tillfredsställer församlingsboarnes anspråk på ett vörnadsväckande tempel. Exempel skulle kunna anföras på rättegångar, som under årtionden förts af församlingar mot kyrkopatroner, hvilka underlåtit att iakttaga sina skyldigheter i det nämnda hänseendet; och den omständigheten, att kyrkopatronen slutligen i laga ordning blifvit tvungen att utvidga eller ombygga kyrkan, bidrager icke till att utplåna intrycket af alla de obehag och kostnader, som med rättegången varit förenade, än mindre obehaget för församlingsboarne att under tiden hafva nödgats att samlas i ett trångt och osundt tempel. Exempel skulle äfven kunna framställas derpå, att kyrkopatroner, som vid visitationer, utförda af biskopar eller prostar, blifvit vederbörligen erinrade om att utvidga eller ombygga kyrkan, likväl åsidosatt denna skyldighet och så mycket hellre äfven under årtionden kunnat göra detta, som den af dem tillsatta kyrkoherden icke gerna kunnat fördrista sig att derom göra hos dem allvarliga påminnelser, eller hos myndigheten en nödig anmälan. Exempel saknas icke heller på så betänkliga fall, att kyrkopatroner kunnat utöfva kallelserätt, der den tillsatta kyrkoherdens inkomster af pastoratet uppgått till högre belopp, än hvad kyrkopatronen kunnat tillgodogöra sig af den egendom, vid hvilken patronrätten är fästad. Härtill kan ytterligare läggas, att kyrkopatronat är fästadt dels vid blotta familjenamn, dels äfven vid egendomar, belägna utom pastoratet, och der patronus icke inom detta numera eger någon som helst jordegendom.

Dessa förhållanden hafva hvar för sig föranledt en mängd af rättegångar rörande patronrätten, och det har under de senare åren vid flera tillfällen visat sig, att denna under sekler utöfvats af godsegare, som dertill icke varit berättigade. Der den fordom varit tillerkänd en innehafvare af gods och gård, omfattande hela eller större delen af församlingen, bör den icke kunna få fortfara, då godset är bortsåldt och patronus endast eger

en bråkdel af socknens jord. Der den fästats vid ett familjenamn, som förut representerade anseende och rikedom, bör den väl icke längre få utöfvas af descendenter, som vare sig genom eget förvällande eller missgynnande omständigheter gått förlustiga af beggedera. Der patronatsrätten fästats vid en utom pastoratet belägen egendom, därför att till denna inom pastoratet då lydde utsocknehemman, upptagande större delen af socknen, bör patronrättigheten väl icke längre få fortfara, sedan utsocknehemmanen försålts, och patronus således är främmande för det pastoratets alla angelägenheter. Ett sådant förhållande förekommer åtminstone i Skåne, der patronus, som är utlänning och bor utrikes, uppbär kyrkotionden och arrendena för kyrkohemman, uppgående årligen till omkring 3,000 kronor, under det hans utgifter för kyrkan i medeltal icke uppgå till öfver 400 kronor. Denne kyrkopatron har dock undandragit sig att anskaffa en ny och behöflig kyrkogård äfvensom att bestrida kostnaden för ringning i den kyrka, öfver hvilken han är patronus.

Vid det år 1868 församlade kyrkomötet ansågs det nödvändigt, att förändringar i ännu gällande presterliga befordringslag måtte företagas, och en underdånig skrifvelse i detta ämne beslöts till Kongl. Maj:t. En sådan skrifvelse har redan förut den 18 juni 1866 från rikets ständer ingått. Den komité, som i anledning deraf tillsattes för att uppgöra förslag till ny kyrkolag, har angifvit, »att kyrkomötets framställning i främsta rummet torde hafva afsett de patronella pastoraten. Att i dessa magten att tillsätta församlingens herde är lagd i handen på en enda man, var i kyrkomötets tanke ett missförhållande, hvori ändring så mycket hellre vore önskvärd och behöflig, som hvarjehanda omständigheter kunde föranleda, att patronatsrätten komme att tillhöra en person, åt hvilken församlingen icke med fullt förtroende kunde öfverlemna den ansvarsfulla magten att utse hennes själsörjare». Emellertid fann kyrkolagskomitéen sig föranlåten att lemna de patronella gällan alldeles å sido vid behandlingen af frågan om utvidgning af församlingarnas rätt vid tillsättning af deras prester, »emedan patronatsrätten, sådan den faktiskt består och utöfvas, är ansedd vara af privatsrättslig natur».

Denna kyrkolagskomiténs uppfattning af sin ställning till frågan kan måhända vara fullt riktig; men jag håller före, att något på administrativ väg både kan och bör åtgöras, för att dels göra kyrkolagens föreskrift om patroni skyldighet att redovisa de kyrkans medel, han uppbär, mera effektiv än hvad den hittills varit, dels ock att bereda församlingarna i de patronella pastoraten tillfälle att, äfven förr än en ledighet der inträffar, kunna öfverväga, hvilka patronbref som innefatta en full rätt att fortfarande utöfva

kyrkopatronat, så att denna rätt icke hädanefter såsom hittills endast må kunna vid en uppkommen ledighet ifrågasättas. Såsom förut är anfördt, hafva flera sådana rättegångar blifvit förda, stundom med den framgång, att den patronrätt, som under sekler oanmärkt utöfvats af en eller annan godsegare, blifvit honom fränkänd. Detta har likväl först inträffat efter flera års tvister, och under tiden har pastoratet kunnat sakna ordinarie pastor.

Jag har redan förut uppgifvit, att kyrkolagskomitén ansett kyrkomötets underdåniga anhållan om förändring i den ännu gällande presterliga befodringslagen i främsta rummet afse de patronella pastoraten. Det har äfven visat sig, att icke blott Kongl. Maj:t afsett detta egendomliga förhållande, utan äfven att flera kyrkopatroner medgifvit församlingarna rätt att yttra sig och deltaga i frågor, som rört tillsättande af dylika pastorat. Så anbefalde, för att anföra ett enda exempel, Kongl. Maj:t år 1874 församlingsboarne i Långhems pastorat af Göteborgs stift att yttra sig om den dervarande kyrkopatronens val af kyrkoherde. Och redan för 40 år sedan medgaf en kyrkopatron i Skåne, hvilken såsom ledamot sedan länge tillhörde Första Kammaren, församlingsboarne den rättigheten att bland tre af honom föreslagna prestmän välja den själaherde, de helst önskade. Och detta exempel har på ett afgörande sätt tagits till efterföljd af mer än en kyrkopatron inom den provinsen. Flera kyrkopatroner inom samma provins hafva frivilligt till församlingarna öfverlemnadt såväl sin kallelserätt som äfven den kyrkotionde, de förut uppburit.

Med stöd af hvad jag här ofvan anfördt, hemställer jag således vördsamast,

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla:

det täcktes Kongl. Maj:t i nåder ålägga innehafvare af kyrkopatronat att till vederbörande pastors-expeditioner aflemna af offentlig myndighet styrkta afskrifter af samma patronbref;

att Kongl. Maj:t täcktes vidare erinra vederbörande myndigheter om vigten och betydelsen af den i kyrkolagen förekommande föreskriften om patroni skyldighet »att redovisa de kyrkans medel, som äro under hans disposition, så ofta landshöfding och consistorium det

nödigt pröfva», på det att detta oftare må ske, än hvad som somligstädes varit fallet;

samt slutligen, att Kongl. Maj:t måtte i nåder föreskrifva, att i de län, der patronatsinnehafvare äro skyldiga att bygga och underhålla kyrkorna och möjligen äfven att bestrida andra nödiga utgifter för kyrkliga ändamål, vid biskops- och prostevisitationer icke blott noga uppsigt utöfvas dermed, att dessa skyldigheter iakttagas, utan äfven att de föreskrifter, som dervid i mån af befogethet lemnas, varda uppfyllda.

Stockholm den 14 februari 1891.

Nils Persson.